

Gradska vrata i kula „Dverce”

na početku XIX vijeka

Zametak Strossmayerovom šetalištu.

Gradska kula »Dverce«, na južnom nekoć zidu gradskih utvrda, dobila je svoje ime po malim gradskim vratima, koja su u gradskom zidu probijena g. 1335., nu tako uska da je kroz njih mogao proći oružani konjanik. Ta mala vrata prozvana su »Dverce«, a kula do nje (zapadno) zvala se isprva »Kula do Dveraca« a kasnije samo »Dverce«, »Zverce« i »Zvirce«. Sa istoka tim gradskim vratima stajala je kraljevska palača, koja još i danas stoji, dašto preobražena.

Ovaj puta pozabavit ćemo se sa »Dvercima« na početku XIX vijeka. Već godine 1808. mislila je gradska općina porušiti vrata »Dverce« a u kulu do nje smjestiti »Turnara« (turricola), da snje mjesto s tornja sv. Marka pazi na »ogjenj i oblake«. Najgore je od ove kule bilo sačuvano prizemlje »Pivnica«, vrata bila trošna i razvaljena. Grad je mislio ovu pivnicu iznajmiti, te je za to i odredio svom konzulu Horvatiću, da dade načiniti nova vrata.

Kako je gradu bilo teško uzdržavati i obnoviti kulu, to je 1. septembra počeo pregovarati s kapetanom Vinkom Jelačićem, da ju ovaj iznajmi, i da zato plaća gradu na godinu jedan zlatni dukat. Podrum je imao ostati gradu, pak i gornji sprat imao bi se otstupiti, ako bi gradska općina u nj hotjela postaviti »Turnara«. Nu Vinko Jelačić nije kulu iznajmio, već podmaršal Ivan Jelačić, s kojim je i sklopljen pismeni ugovor. Uvjeti su ostali isti. Jelačić je imao kulu obnoviti i uzdržavati, da bude na ures gradu. No mora da je god. 1812 oko ove kule i vratiju »Dverce« bio pravi smetnjak, a tako i oko »Opatičkih vrata.« Vladao je onuda gadan smrad koje od nabacana smeća, koje od nečistoće onuda prolazećih otvorenih kanala. Na to se je potužio gradskoj općini ban Ignacije grof Gjulaý u svom pismu 3. septembra, te je gradu preporučio, da se ova oboja tijesna vrata poruše i otvori prostrani prolaz, čime bi se postigao lakši promet a stalo na put nečistoći.

U to vrijeme radila je gradska općina oko uredjenja terena ispod »Dveraca«, pa sve do ćoška ispod nekadašnjega kapucinskoga vrta na Griču, a naročito da se otud svede što lakši pristup k Ilici i prema Tuškancu. Na tom su već radili i radnici postolar Gjuro Jesenković i Mato Ružić, koji su polagali stube. Ovi su za 18 i tri četvrt dana radnje isplaćeni sa 18.45 for. te su se morali vratiti na Krajinu, odakle bijahu rodom. Izgrađjene su bile stube prema kući Škarčevoj, Tomičevoj i prema Tuškancu. To je stajalo 453.30 for.

Spomenuti gore dopis banov došao je u pretres u gradskom vijeću 4. septembra, te zaključeno, da se to provede, i da se u tu svrhu izvede već god. 1808. sastavljena o tom osnova. To je imao predložiti potkonzul Gorup.

Do god. 1812 nije Jelačić platio obvezatnu najamninu, niti je kulu na Dvercu opravio, tako je bila zapuštena, da je ispod nje ruševnim hambarom, pružala vrlo neugodan dojam. Nju urediti bilo je tim poželjnije, jer se je pristajalo uredjenju jednoga šetališta ispod nje, pa sve do čoška ispod nekadašnjega kapucinskoga vrta (Grič).

Pošto su bila gradska vrata »Dverce« porušena i tako učinjen prostrani prolaz k oplazu brda, koje se diže od Illice prema varoši, to se je počelo misliti, kako da se prostor pred »Dvercima« uredi da bude na ugodnost i porabu gradjanstva. Odmah je nikla ideja, da se pod »Dvercima« uredi šetalište, koje bi svojim ugodnim položajem pružalo udobnost.

Vrli tadanji gradski bilježnik Josip Štajdacher digao se 9. februara 1843. u gradskoj sjednici, te je predložio, da se nakazni gradski hambar, pred »Dvercima« poruši, a prostor tamo udesi za javno šetalište. Ujedno je javio, da ima već za to i sabrane prinose. Gradsko vijeće je to oduševljeno primilo i odredilo uz pohvalu Štajdacheru, da nastavi svoj rad.

Štajdacher govorio je o tom i s banom grofom Gjulayem, te mu je grof obećao, da hoće o svom trošku urediti šetalište s kamenitim klupama ispod »Dveraca« i to dio ispod Kapucinske kule (nekoć vrt Kapucina Grič) što je i svojim pismom 4. marta gradskoj općini priopćio. Dakako da je i grad banu nakon dojave Štajdacherove podnio pismenu molbu i zahvalu. To je izneseno na sjednici gradskoj 19. februara.

Na gradskoj sjednici 23. februara zaključeno je, da se zamoli Jelačić, da ovu kulu popravi i do nje teren uredi, uz dozvolu, da u najvišem spratu bude mogao stanovati »Turnar« (turricola) koji bude pazio na sigurnost varoši, tim više, jer se je isti dan zaključilo, da se poruši crkva sv. Marka, gdje je dotad »turnar« vršio službu. Ako se Jelačić bude odrekao ugovora s gradom pogledom na tu kulu — (1808) to će grad sve popravke sam provesti, jer će onda kula opet doći u posjed grada. U tom slučaju povjereno je senatoru Capanu i notarar Štajdacheru, da preuzmu brigu koli za obnovu kule, toli i za uredjenje šetališta.

Štajdacher je marljivo radio, i sabirao ne samo novčane prinose, već i gradjevni materijal. Tako je on već 5. marta mogao u grad. vijeću izvjestiti da je sabrao 11 centi željeza i 1205 for. gotova novca u tu svrhu, što su doprinjeli gradjani i velikaši. Ujedno je bilo povjereno graditelju Felbingeru, da izvede osnovu za »Altanu« na šetalištu i drvene stuba ka kuli na »Dvercima«. Ovo potonje imao je nadzirati gradski konzul Ivo Bradica. Štajdacher je opet dobio pohvalu i uputu da sabrani novac i drugo pomno čuva.

Podmaršal Jelačić odrekao se je spomenutoga ugovora te je pače obećao, da će doprinjeti i novčani prinos za uredjenje šetališta. Dozvolio je pače, da se kapnica s kule svede u kanal njegove kuće. To je oduševljeno primljeno u gradskom vijeću 29. marta. Osnovu za popravak kule izradiše Felbinger, limar Andrašek i tesar Šparhackl što je prihvatilo gradsko vijeće. Klesarske radnje preuzeo je klesar Mühl.

Felbinger je počeo raditi na osnovi o obnovi i preudesbi kule iznutra, nu došao je do zaključka, da je to skopčano sa ogromnim troškom, koji se ne će moći pokrivati, da se unutarnje prostorije kule iznajme. Za to su konzul Bradica, Štajdaher i Fiškuš Bartol Matačić predložili magistratu, da se podrum i prvi sprat iznajmi kavanaru Stjepanu Todtu, koji bi to o svom trošku izveo, no pod uvjetom da sve prostorije dobije.

I doista sklopljen je s njime 10. aprila ovaj ugovor: Todt preuzima udešenje nutarnjih prostorija kule, kao i probijanje zidova o svom trošku. On će plaćati gradu 60 for. godišnje najamnine. Nakon 8 godina pripravan je prostorije onako kako ih bude uredio, izručiti gradu bez ikakove odštete. Todt će u podrumu kule (prizemno) urediti prostoriju, u kojoj će u ljetno vrijeme prodavati sladoled, limunadu, mandulno mlijeko, slastice, punč i fina vina, ali ne će zavesti prostu krčmu. Jedino u hladno vrijeme i u zimi uredit će ondje točionu vina, dakako uz propise, koje će odrediti magistrat. Za ljeta će akoprem posluživati publiku i na samom šetalištu. Grad ima dati zajam od 300 for., uz 6 posto, koji će upotrebiti za uredjivanje prostorija u kuli.

Taj ugovor prihvatio je magistrat 13. aprila te je odredio, da se vanjsko lice kule na gradski trošak obnovi. Podrum u kuli iznajmio je najprije notar Štajdaher, ali ga je već 4. septembra 1812. napustio, i od tada je grad držao u njemu svoje vino. Zato je i 20. septembra 1813. određeno da notar ne plaća najminu od dana otpovjedi, a niti Todt dok se prostorije, koje je preuzeo ne uredi.

Tako je u kuli »Dverce« uredjena kavana, te je i god. 1815 nadalje iznajmljena Todtu.

Da u kratko prikazemo tadanje lice okoline »Dverca.« Na čošku kod današnjeg silaza u Mesničku ulicu stajala je okrugla kula od koje je tekao gradski zid sve do kuće generala Jelačića. Do nje dizala se je ponosna kula Dverce sa kavanom u prizemlju. Dalje je slijedio prolaz u grad, na mjestu starih gradskih vrata. Nekadašnja kraljevska palača danas gradska, baštinjena od grofice Burrati, bila je tada kuća grofa Rosendorfa. Uz ovu se je prislanjala stara četverouglasta gradska kula, koja je spadala ostaloj zgradi kr. akademije, kasnije gimnazije i univerze. Na ovu zgradu nadovezivao se je gradski zid, koji danas zatvara sa južne strane dvorišta vojne komande.

Pred Dvercima bila je izgrađena zidana terasa sa balustradom, te je na vanjskom zidu nosila natpis »Liberalitate surrexi« (»Uzdignuta sam darežljivošću«). Od ove terase vodio je ogradjen puteljak niže do stuba, koje su skretale prema zapadu i zavijale opet na put, koji je izlazio u Ilicu, negdje kod današnjeg svratišta k »Lovačkom rogu«. Ispod spomenute terase bio je opet ogradjen puteljak, koji je vodio k stubama, koje su se spuštale u Mesničku ulicu, nedaleko Mesničkih vrata. Ostali dio bio je strm i neuredjen. Sama kula Dverce bila je natkrita dosta strmim krovom, koji je završavao s tornjem natkritim šiljastim krovom.

